

Asia: VN/5025/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun asetuksen 16 §:n kumoamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Mitä vaikutuksia arvioitte ehdotetulla ammattihenkilöasetuksen 16 §:n kumoamisella olevan esimerkiksi yhteiskunnan tai kotitalouksien kustannuksiin, terveydenhuollon asiakkaisiin, palveluntuottajiin ja henkilöstöön?

Silmäasema Optiikka Oy ja Silmäasema Sairaala Oy (myöhemmin yhdessä ”Silmäasema”) lausuvat liittyen luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun asetuksen 16 §:n kumoamisesta. Selvennyksenä todetaan, että tässä lausunnossa käytetään ammattihenkilöstä nimeä ”optikko” tarkoittamaan myös optometristia.

Silmäasema on Suomen suurin optisen kaupan ja silmäterveyden toimija, joka tuottaa palveluja sekä yksityisasiakkaille että julkiselle sektorille. Vuoden 2024 liikevaihto oli 249 miljoonaa euroa, josta optisen kaupan osuus on 140 m€ ja silmäterveyden 109 m€. Hoidamme vuosittain yli 200 000 optikon näöntarkastusta ja 320 000 silmälääkärin vastaanottoa yli 160 toimipaikassa ympäri Suomen. Silmäasemalla työskentelee yhteensä yli 1500 näönhuollon ammattilaista, joista 300 optikkoa. Lisäksi Silmäaseman yhteistyökumppaneina työskentelee lähes 400 silmälääkärinä. Silmäaseman terveydenhuollon ammattilaisten toimintaa valvovat johtava ylilääkäri ja johtavat optikot. Silmäaseman terveydenhuollon toiminta on ISO-9001-sertifioitua ja vuosittain ulkoisesti auditoitua.

Pyydämme huomioimaan, että Silmäasema ei ole Näe Ry:n jäsen, eikä Näe Ry:n kannanotto siten edusta kattavasti koko optisen toimialan mielipidettä. Silmäasema on eronnut Näe Ry:stä vuonna 2020, koska yhdistyksen ajatukset toimialan tulevaisuudesta, mukaan lukien optikon roolin kehittäminen eivät olleet näkemyksemme mukaan lääketieteellisesti ja eettisesti oikeita ja siten yhtiömme arvon mukaisia.

Liittyen ammattihenkilöasetuksen 16 § mahdolliseen muutokseen Silmäasema toteutti vuonna 2024 yli 300:lle Silmäaseman myymälässä ja sairaalassa työskentelevälle optikolle osaamiskyselyn. Lisäksi tehtiin yli 80 000 lääkärint vastaanoton historiadataan ja haastatteluihin perustuva tutkimus silmälasimäärityksiin liittyen. Lausuntomme pohjautuu tämän tutkimusdatan lisäksi kymmenien vuosien kokemukseen toimimisesta optisesta liiketoiminnasta ja silmäterveyspalvelujen tuottamisesta.

Silmäaseman lausunnon yhteenveto

Annettu ammattihenkilöasetuksen pykälän 16 kumoaminen on esitetty yksinkertaisena toimenpiteenä, joka mahdollistaa optikoille laajemman oikeuden määrätä silmälaseja, mutta ei vaaranna silmäsairauksien diagnosointia ja hoitoa. Silmäasema Suomen suurimpana optisen alan ja silmäterveyden toimijana ei yhdy tähän kantaan. Silmien taittovirheen oikea määrittäminen on osa kaikkia asianmukaisesti tehtyjä silmälääkärin tarkastuksia ja sen tulosta käytetään silmälasireseptin lisäksi myös perusteena hoidolle ja lainopillisille etuuksille. Erityisesti alle 8-vuotiaiden lasten silmälasimääritysten vapauttaminen voi aiheuttaa pysyvän heikkonäköisyyden lisääntymisen. Nykykäytäntö, jossa optikko ohjaa silmälääkärille ne asiakkaat, joiden näöntarkkuutta ei silmälasikorjauksella saada normaaliksi, varmistaa silmäsairauksien diagnosoinnin ajoissa ja on potilaille turvallinen. Silmäasema kannattaa asetusmuutosta lasimääräysoikeuden myöntämisestä nykyisille 16§ alaisille potilasryhmille (pois lukien alle 8-vuotiaat lapset), kun näöntarkkuus lasikorjauksella saadaan normaaliksi, silmälääkäri on selvittänyt alentuneen näöntarkkuuden syyn ja potilaalle tehdyn silmäleikkauksen komplikaatiot on poissuljettu. Mikäli asetuksen 16 §:n osamuutokset eivät ole mahdollisia, suosittelemme pidättäytymään asetuksen kumoamisesta ja palauttamaan asian uudelleen valmisteluun.

Silmäaseman lausunnon ydinkohdat

1. Taittovirheen määrittäminen ja silmälasireseptin kirjoittaminen kuuluu osana kaikkiin asianmukaisesti toteutettuihin silmälääkärin vastaanottoihin, ja ajantasaista näöntarkkuustulosta käytetään silmälasireseptin lisäksi myös perusteena hoidolle ja lainopillisille etuuksille. Asetusmuutos ei näin ollen vähentäisi yksityisten silmälääkäreiden tekemien näöntarkastusten, silmälasien ja silmälasireseptien määrää.
2. Silmäasema kannattaa asetusmuutosta lasimääräysoikeuden myöntämisestä nykyisille 16§ alaisille potilasryhmille (poislukien alle 8-vuotiaat lapset), kun pysyvän lasimääräysoikeuden perustana on lääkärin tekemä selvitys alentuneen näöntarkkuuden syystä ja potilaalle tehdyn silmäleikkauksen komplikaatiot on poissuljettu.

Tällä tavoin varmistetaan, että lähtökohdat optikon itsenäiselle lasien määräämiselle ovat lääketieteellisesti katsoen turvatut ja että optikko kykenee tunnistamaan tilanteet, joissa asiakas on syytä ohjata lääkärin jatkotutkimuksiin. Samalla taataan potilasturvallisuus ja tuetaan optikon työtä turvallisissa ja selkeästi rajatuissa puitteissa.

3. Optikon itsenäistä lasinmääritystä ei tule mahdollistaa alle 8-vuotiaille lapsille eikä se kyselytutkimuksen perusteella ole optikoiden mielestä toivottavaa. Muistiossa todetaan (suora lainaus) "Tällä hetkellä koulutuksen järjestäjät arvioivat, että optometristitutkinto ei anna riittäviä valmiuksia silmälasien määräämiseksi pienille lapsille."

Koska lasten näkökyky kehittyy pääasiassa ennen kahdeksan vuoden ikää, puutteellinen seuranta ja hoito tässä vaiheessa voivat johtaa pysyväan ruumiinvammaan (heikkonäköisyyteen), jota ei nykylääketieteen keinoin voida myöhemmin korjata. Nykymuotoinen asetus mahdollistaa optikon osallistumisen lasten näönhuoltoon ja silmälasien määrittämisen työparina lasten silmäsairauksiin perehtyneen lääkärin kanssa. Nykyinen koulutus ei anna optikolle valmiuksia ottaa itsenäistä vastuuta lasten näönhuollosta.

4. Nykymuotoinen optikon koulutus ei anna valmiuksia tutkia silmäterveyttä riittävällä tasolla

Muistiossa todetaan, että optometristien koulutus on kehittynyt, mutta samalla todetaan, että joissain ryhmissä osaamista puuttuu ja että täydennyskoulutuksen järjestäminen jää vielä toteutumatta. Nykymuotoinen koulutus ei anna riittäviä ja yhdenmukaisia valmiuksia arvioida silmäterveyttä. Ennen 16 §:n kumoamista tulisi ensin luoda selkeät, sitovat lisäkoulutusvaatimukset, joilla varmistetaan yhdenmukainen minimitaso. Ilman sitovia vaatimuksia riskiryhmien silmälasimääräysten yhteydessä tehtävä jatko-ohjauksen arviointi on monenkirjavaa ja voi vaarantaa potilasturvallisuuden. Koulutuksen tulisi olla julkisen tahon järjestämää ja riippumatonta.

5. Potilasturvallisuus voi vaarantua potilaan suhteettoman vastuun takia

Diagnoosia vaativat silmätaudit (glaukooma, verkkokalvotautien seuranta tai leikkaukset) kuuluvat muistion mukaan jatkossakin lääkärin vastuulle, mutta (suora lainaus) "potilaan ohjaus hoitoon jää pelkästään optikon ja potilaan omalle vastuulle, mikä voi viivästyttää jatkohoitoa". Lisäksi muistio toteaa (suora lainaus) "Valveutuneet potilaat osannevat erottaa silmälasien määrityksen ja silmätaudin seurannan toisistaan, mikä vähentää potilasturvallisuusriskiä."

Silmätautien varhainen toteaminen ja seuranta vaatii aina lääkärin diagnostiikkaa. Muistion mukaan hakeutuminen silmätautien tutkimuksiin jäisi täysin potilaan omalle vastuulle. Koska diagnostiset testit (esim. silmänpohjakuvaus tai OCT) optikkoliikkeessä voivat luoda väärän turvallisuudentunteen, altistavat alan epäselvät toimintakäytännöt olennaisten hoitojen viivästymiselle. Tämän vuoksi ohjautuminen silmätautien vastaanotolle on varmistettava esim. toimintamallien määrittämisellä asetustasolla.

6. Mikäli asetuksen 16 §:n osamuutokset eivät ole mahdollisia, suosittelemme pidättäytymään asetuksen kumoamisesta ja palauttamaan asian uudelleen valmisteluun. Uuteen valmisteluun tulisi kaupallisten toimijoiden lisäksi sisällyttää myös kaupallisesti riippumatonta ja silmätautien erikoisalan osaamista potilasturvallisuuden ja parhaan mahdollisen työnjaon takaamiseksi.

Helsingissä 05.06.2025

Ulla Näpänkangas, silmätautien erikoislääkäri, FEBO, toimitusjohtaja, Silmäasema Sairaala Oy

Jari-Pekka Kelh , OTK, toimitusjohtaja, Silmäasema Optiikka Oy

Kaisu J rvinen, silmätautien erikoisl     , sil       , johtava ylil     , Sil     

Petri Eskola, optometri  , johtava optikko, Sil     

2. Muut huomiot

Taittovirheen määrittäminen on tärkeä osa silmälääkärin vastaanottoa

Silmäaseman vuonna 2024 tekemän tutkimuksen perusteella 90 % lääkäinvastaanottojen asiakkaista hakeutui lääkärin vastaanotolle silmäsairanuden epäilyn, hoidon tai kontrollin vuoksi. Loput 10 % asiakkaista ovat valinneet terveystarkastusluonteisen silmälääkärikäynnin, vaikka heillä oli mahdollisuus valita myös optikon näöntarkastus pelkkää silmälasimääritystä varten. Tehdyn osaamiskartoituksen perusteella yli 80 % Silmäaseman optikoista määrää säännöllisesti laseja pykälän 16 alla oleville aikuispotilaille jo nyt erillisten lääkärin antamien lupien myötä tai ennen varsinaista lääkärin vastaanottoa tehtävän linssimäärityksen yhteydessä. Laadunvalvontamme perusteella osaaminen silmäsaираiden tai näkökyvyltään alentuneiden aikuispotilaiden silmälasimäärityksistä on hyvällä tasolla.

Asianmukaisesti suoritettuun silmätautien erikoislääkärin tarkastukseen kuuluu aina taittovirheen selvittäminen eli refraktio ja sen jälkeen näöntarkkuuden mittaaminen parhaalla mahdollisella lasikorjauksella. Parasta mahdollista näöntarkkuutta käytetään perusteena suunniteltaessa potilaan hoitoa, mahdollisia leikkauksia ja lainopillisia etuuksia. Silmälasiresepti on refraktion tulos kirjoitettuna viralliseksi määräykseksi, jota käytetään silmälasien valmistamiseen. Refraktion tekemistä ei voida silmälääkärin vastaanottokäynnistä poistaa, jolloin perustelumuietiossa mainittu silmälääkärin työtaakkaa vähentävä vaikutus ei ole todellinen.

Lasten näön tutkiminen ja seuranta

Lapsen näköjärjestelmä kehittyy ensimmäisten elinvuosien aikana ja kehitys jatkuu noin 8-10 vuoden ikään saakka. Tämän jälkeen silmän taittovirheen korjaus tai korjaamatta jättäminen ei aiheuta pysyvää ongelmaa näkemiselle. Näön kehitysvaiheen aikana lapsen näön tutkiminen ja korjaaminen ovat kuitenkin ratkaisevassa asemassa hänen myöhemmän iän toimintakykynsä kannalta.

Näön kehitysvaiheen aikana silmälasimääritystä ei voida käsitellä näön normaalin kehityksen varmistamisesta erillisenä toimenpiteenä. Mikäli lapsi ei ole normaalitaitteinen, ts. joko toisessa tai molemmissa silmissä on silmälasikorjausta vaativa taittovirhe, ei silmän ja aivojen välinen yhteys kehity kunnolla. Samoin käy, mikäli lapsella on karsastus tai muu näkemistä häiritsevä tila. Virheet taittovirheen korjaamisessa ja näön kehitykseen vaikuttavien tilojen tunnistamisessa aiheuttavat pahimmillaan pysyvän ruumiinvamman, alentuneen näön, jonka korjaaminen myöhemmin ei nykylläketieteen keinoin ole mahdollista.

Silmäaseman tekemän kyselyn mukaan päivittäin optikkoliikkeissä töitä tekevillä optikoilla on selkeä huoli 16 § poistamisen vaikutuksista alle 8-vuotiaiden lasten osalta. Optikoiden mukaan nykymuotoinen koulutus ei anna valmiuksia ottaa itsenäistä vastuuta lapsen näönkehityksen varmistamisesta. Asetusmuutoksen perustelumuietion mukaan saman kannan ovat ottaneet myös optikon koulutuksesta vastaavat tahot, jotka pitävät nykyistä koulutusta riittämättömänä. Kyselytutkimuksemme mukaan optikot kuitenkin osallistuvat mielellään lasten näön tutkimiseen ja hoitoon, kun se toteutetaan turvallisena ja ammatillisesti sopivana työparityöskentelynä yhdessä lasten silmätauteihin perehtyneen silmälääkärin kanssa ja ohjauksessa. Selvennyksenä todettakoon, että Silmäasemalla alle 8-vuotiaita lapsia hoidetaan nyt ja jatkossa tällä toimintamallilla.

Optikon nykymuotoinen koulutus ei anna valmiuksia tutkia asiakkaan silmäterveyttä

Optikon perustehtävä on määrittää kullekin asiakkaalle paras mahdollinen näöntarkkuus ja valita hänelle sopivat silmälasit. Lisäksi optikon on tunnistettava silmäsairauksien riskitekijöitä ja oireita, jotta oikea-aikainen silmälääkärille ohjaaminen mahdollistuu. Optikoiden on ymmärrettävä silmäsairauksien vaikutus silmälasilinssien valintaan niin, että arki edenneenkin silmäsairauden kanssa on mahdollisimman hyvää. Optikkokoulutuksen on varmistettava, että tämä osaaminen on olemassa.

Perustelumuihistiossa mainitaan optometrian alan koulutusohjelmavastaavien arvioivan nykymuotoisen optometristin (AMK) tutkinnon tuottavan valmistuville optometristeille riittävät valmiudet määrätä itsenäisesti silmälasit silmäsairaalle henkilölle, jonka silmäsairaus on seurannassa tai jolle on tehty silmämunaan kohdistunut leikkaus, jonka hoito on päättynyt. Vastaavasti valmiudet olisivat silmälasien määrittämiseksi myös niille, joiden näön tarkkuutta ei saada silmälasilla normaaliksi. Lausunnon mukaan optometristi pystyisi arvioimaan näönalenenman syitä ja ohjaamaan asiakkaan tarpeen mukaan eteenpäin silmälääkärille.

SOA:n näkemys siitä, että optometristeilla on valmius tutkia asiakkaan silmäterveys, on näkemyksemme mukaan virheellinen. Silmätautien erikoislääkärin tutkinto koostuu kahdesta osasta, lääketieteen lisensiaatin opinnot 6 vuotta ja silmätautien erikoisalan opinnot 5-6 vuotta (yhteensä n. 660 op). Opinnot sisältävät varovaisestikin arvioiden lähes 15 000 silmätautien erikoisalan potilaan tutkimisen ja hoidon. Tutkinto oikeuttaa silmälääkärin tekemään lääketieteellisiä diagnooseja ja määrittelemään niiden perusteella valittavaa hoitoa (ammattihenkilölaki 22 §). Optometristin tutkinnon laajuus on 210 op, josta toisin kuin perustelumuihistiossa on mainittu, varsinaisesti silmäsairauksiin ja silmäleikkauksiin liittyvää opetusta on alle 10 % (silinätaudit ja refraktiivinen kirurgia 15 op, lasten näkeminen osuus 5 op; Metropolia Ammattikorkeakoulu). Perustelumuihistiossa mainitaan optikkokoulutuksen sisältävän 20-25 silmäsairaalle tai simulaatiopotilaalle tutkimisen. Näiden lukujen valossa on selvää, että opinnot eivät anna valmiutta laajentaa optikon työtehtäviä silmälääketieteen suuntaan. Valvira on aiemmassa kannanotossaan asianmukaisesti tarkentanut, että optikolla ei ole oikeutta tehdä lääketieteellisiä diagnooseja, sulkea pois diagnooseja tai arvioida niiden perusteella annettavaa hoitoa. Tämän linjauksen muuttamiseen ei ole perusteita huomioden silmälääketieteen opetuksen ja silmäsairaiden potilaiden tutkimuksen vähäisen määrän koulutuksen aikana.

Näpänkangas Ulla
Silmäasema Oy